संक्रमणे परदिनस्य पूर्वार्द्धं सिद्धवगलज्जम्। अयने अयननामके भागोः संक्रमणे द्विधा ज्ञाते यति यथा-योगं तद्दिनार्द्धं तु पुण्यं द्रष्टव्यम्। कर्कटे पूर्वार्द्धं मकरे उत्तरार्द्धम्। एतच्च मध्यंदिनादनविषयम्। उदयास्तमयप्रत्यासन्ने अयने पूर्वोत्तरभागप्राप्तसूर्यापेक्षया कल्पादिषु पुण्यत्वनिर्णयः पूर्वमेवोक्तः। अयनव्यतिरिक्तेषु दृश्यसंक्रमणेषु रात्रिगतेषु यो निर्णयस्तं सर्वं पर्युदस्तं तद्यथा-शेषः "शुक्ला मकरकर्कटाविति वर्णितः। "बाला: वृश्चिकिता माघ्याद्याः पुण्यतमाः स्मृताः" इत्युक्तेन सामान्यवचनेन रात्रिसंक्रमणेषु रात्रावेवानुष्ठानं प्रसक्तं तदपोह्य दिवसे संक्रान्तिषु दिवानुष्ठानं विधाय मकरकर्कटयोस्तत्पर्युदासे सति पूर्वप्रसक्तं रात्रावनुष्ठानमेव पर्यवस्यति। एवं सति रात्रौ स्नानमभ्युपगच्छतो याज्ञवल्क्यवचनस्यापि कश्चिदिषयः सम्पद्यते। तथा च याज्ञवल्क्यः "राहुदर्शनसंक्रान्तिविवाहात्ययदर्शिषु। स्नानदानादिकं कार्यं निशि काम्यव्रतेषु च" इति। हेमन्तुरपि "रात्रौ स्नानं न कुर्वीत दानं चैव विशेषतः। नैमित्तिकं च कुर्वीत स्नानं दानं च रात्रिषु। यज्ञे विवाहे यात्रायां तथा पुत्रकर्मणि। दानान्येतानि यज्ञानि रात्रौ दैवाहवे तथा। ग्रहणोद्वाहसंक्रान्तियात्रार्त्तिप्रसवेषु च। अपवे चेति-ष्टानस्य रात्रौ दानं प्रशस्यते" इति। नन्वु यथोक्तपर्युदासानुष्ठीतेः पुण्यतमत्वादिदेवलयाज्ञवल्क्यसुमन्तुवचनैर्मकरकर्कटयोर्निशानुष्ठानप्राप्तेः शास्त्रान्तरेण विरुद्धम्। तथा च भविष्योत्तरे "मिथुने कर्कसंक्रान्तिर्यदि स्यादंशमाश्रितः। प्रभाते वा निशीथे वा कुर्यादहनि पुर्वतः. कार्कटे तु परित्यज्य ऋषं (मकरम्) संक्रमते रविः। प्रदोषे चार्द्धरात्रे वा स्नानं दानं परेऽहनि" इति। हेमाद्रौऽपि "यदाऽस्तमयवेलायां मकरं याति भास्करः। प्रदोषे चार्द्धरात्रे वा स्नानं दानं परेऽहनि" इति। "अर्द्धरात्रे तदूर्द्धं वा संक्रान्तौ दक्षिणायने। पूर्वमेव दिनं ज्ञेयं यावत्सोदयते रविः" इति। भविष्योत्तरहेमाद्रिवचनेषु रात्र्यनुष्ठानप्रतिषेधस्याप्रसक्तेर्दिवसानुष्ठानप्रतिषेधकल्पने पर्युदासानुष्ठीतवचनानामानर्थक्यं प्राप्नोति। तस्माच्छास्त्रद्वयेन विकल्पप्राप्तौ तत्तद्देशप्रसिद्धिविचारेण व्यवस्था द्रष्टव्या"। अयनसंक्रान्तिशब्दे च २१०पृ० रव्यादिषड्राशीनां षडसंक्रान्तौ पुण्यत्वाद्भुता दर्शिता।

पुण्यकीर्त्तन त्रि० पुण्यं पुण्यजनकं कीर्त्तनं यस्य। १विष्णौ "पुण्यश्रवणकीर्त्तनः" विष्णुसं०। २पुण्यजनककीर्त्तनयुक्ते त्रि० ६त०। ३पुण्यकथने न०। पुण्यश्रवणयोऽपि विष्णौ।

पुण्यकीर्त्ति पु० पुण्या कीर्त्तिर्यस्य। १पुण्यश्लोके यस्य कीर्त्तने पुण्यं जायते तस्मिन्। कर्म०। २पुण्यजनिकायां कीर्त्तौ च।

पुण्यकृत् त्रि० पुण्यं कृतवान् कृ-भूते क्विप् "सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृञः" पा० त्रिविधः नियमः क्विबेवेति नियमात् कर्म कृतवानित्यत्राऽण् न। कृञ एवेति नियमान्मन्त्रमधीतवान् मन्त्राध्यायः अत्र न क्विप्। भूत एवेति नियमात् मन्त्रं करोति करिष्यति वेति विवक्षायां न क्विप्। स्वादिष्वेवेति नियमाभावादन्यस्मिन्नप्युपपदे क्विप्। याज्ञवल्क्यं भाष्यकृत्" सि०कौ०। धर्मं कृतवति।

पुण्यक्षेत्र न० पुण्यस्य क्षेत्रम्। पुण्यभूमौ आर्य्यावर्त्ते इला०

पुण्यगन्ध पुण्यः सुन्दरः गन्धो यस्य। चम्पके त्रिका०।

पुण्यगन्धि त्रि० पुण्यः शुभावहः गन्धोऽस्यास्ति इत्यस्मा०। शुभावहसौरभयुक्ते भा० उ० १८२अ०।

पुण्यजन पुंस्त्री० पुण्यः विरुद्धलक्षणया पापी जनः कर्म०। १राक्षसे अमरः। २यक्षे मेदि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। ३सज्जने पु० मेदि० ४दयस्य प्राचेतसेषु पुत्रेषु "दश प्राचेतसाः पुत्राः सन्तः पुण्यजनाः स्मृताः" भा०आ० ८५अ०।

पुण्यजनेश्वर पु० ६त०। कुबेरे अमरः।

पुण्यजित पु० पुण्येन जितः आयत्तीकृतः। चन्द्रलोकादौ "एवमस्तु पुण्यजितो लोकः क्षीयते" श्रुतिः।

पुण्यतृण न० नित्यकर्म०। श्वेतकुशे राजनि०।

पुण्यदर्शन पुंस्त्री पुण्यं दर्शनमस्य। १चाणक्ये राजनि०। स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। यस्य दर्शने पुण्यं भवति तस्मिन् २देवप्रतिमादौ त्रि०।

पुण्यनामन् पु० १कुमारानुचरभेदे भा०शा०४६अ०। २पुण्यसाधनमात्रके त्रि० स्त्रियां वा ङीप्।

पुण्यफल पु० पुण्यानि शुभानि फलान्यस्य। १वृक्षप्रावारोवनभेदे शब्दमा० कर्म०। २पुण्यरूपे फले न० बहुः २६।५

पुण्यभाज् त्रि० पुण्यं भजते भज-क्विप् उप०स०। पुण्ययुक्ते

पुण्यभूमि स्त्री पुण्यस्य पुण्योत्पादनार्थां भूमिः। आर्य्यावर्त्तदेशे अमरः। "या सरस्वत्या वै पूर्वादा सरस्वत्या पश्चिमात्। तयोरेवान्तरं गिर्योरार्य्यावर्त्तं विदुर्बुधाः"